

Резюме

У статті розкриваються теоретичні аспекти та особливості делегованої правотворчості за видовою класифікацією; визначено певні тенденції її розвитку, що надає можливість враховувати як позитивний, так і негативний зарубіжний юридичний досвід у сфері удосконалення вітчизняного нормотворчого процесу та правової діяльності загалом.

Ключові слова: Конституція, уряд, підзаконні нормативно-правові акти, делегована правотворчість, компетенція, делеговані повноваження, нормативно-правові акти делегованої правотворчості.

Резюме

В статье раскрываются теоретические аспекты и особенности делегированного правотворчества согласно видовой классификации; определены основные тенденции ее развития. Данный анализ позволяет учитывать позитивный и негативный зарубежный юридический опыт в сфере усовершенствования отечественного нормотворческого процесса и правовой деятельности в целом.

Ключевые слова: Конституция, правительство, подзаконные нормативно-правовые акты, делегированное правотворчество, компетенция, делегированные полномочия, нормативно-правовые акты делегированного правотворчества.

Summary

In this article the author reveals the theoretical aspects and features of the delegated law-making in the respective types of classification, the basic trends of its development. This analysis allows to take into account positive and negative foreign legal experience in the field of improvement of domestic process of creation of norms right and legal activity in general.

Key words: Constitution, government, normatively-legal acts of executive branches of power, delegated acceptance of norms right, jurisdiction, delegated plenary powers, normatively-legal acts delegated acceptance of norms right.

Отримано 20.06.2012

О. В. ЗІНЧЕНКО

Ольга Володимирівна Зінченко, здобувач Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ФУНКЦІЇ ЮРИДИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Ключове значення юридичної конструкції як засобу пізнання правових явищ визначається, безпосередньо, характером і специфікою юридичних конструкцій, а також зумовлюється їх місцем і функціональною роллю у правовій системі держави. Зважаючи на багатогранність характеру юридичних конструкцій як засобів пізнання правових явищ, логічно вважати, що останні знаходять свій вияв у будь-якій правовій системі поглядів. Це означає, що норми права являють собою певну систему, яка фактично є конструкцією; також норми права закріплюються в законах та інших джерелах права за допомогою юридичних конструкцій як засобів юридичної, зокрема законодавчої, техніки; неможливо реалізувати (застосувати) норми права, не використавши відповідних юридичних конструкцій.

Наявність взаємозв'язаних статичного та динамічного компонентів правової системи, за визначенням Ж. О. Дзейко, надають нам можливість констатувати, що юридичні конструкції мають різні аспекти вияву у правовій системі держави¹. Поміж іншим, науковець зазначає, що для визначення місця юридичних конструкцій у правовій системі держави, а саме її статичному вимірі, слід приділити увагу їх ролі в якості моделей, які відображають основні властивості суспільних відносин чи їх елементів у загальнообов'язкових правилах поведінки, що є відображенням рівня загального стану соціального середовища². Це означає, що в межах статичного аспекту юридичні конструкції сприймаються як регулятивні схеми. Беручи до уваги даний підхід та оцінюючи безпосередньо статику юридичної конструкції (продукту юридичного конструювання), можна вбачати (розглядати) її, на думку автора, як юридичне поняття, котре застосовується юридичною практикою, та виступає у вигляді способу системної організації правових засобів у рамках механізму правового регулювання, який забезпечує системність дії позитивного права й належну результативність правового регулювання.

При дослідженні місця юридичних конструкцій у динамічному аспекті правової системи акцент доцільно робити саме на функціональних особливостях юридичних конструкцій. Так, юридичні конструкції виступають засобами закріплення моделей, схем, зразків поведінки у законах, кодексах, основах законодавства тощо. Крім того, юридичні конструкції спрямовані на досягнення певного практичного результату в процесі реалізації норм права³. Таким чином, стосовно динамічного (процесуального) аспекту, слід відзначити, що саме за його допомогою стає можливим виокремити, уявити (побачити) й зрозуміти юридичну конструкцію як процес юридичного конструювання та проникнути в сутність процесів, які відбуваються в юридичному

мисленні. Динамічний (процесуальний) аспект розкриває юридичну конструкцію у вигляді мисленого процесу, який спрямований на створення і закріплення в особистому розумінні такого способу системного поєднання правових засобів (у рамках механізму правового регулювання), котрий забезпечує досягнення конкретного регулятивного результату.

Головною властивістю юридичної конструкції, в якій найбільш повно проявлено її сутність, є пряме, безпосереднє юридико-практичне значення, яке полягає в тому, що юридична конструкція завжди може бути виражена в системі правових норм, котрі визначають конкретний механізм правового регулювання чи його окремий елемент⁴.

На наш погляд, варто зробити певне застереження, що у загальнотеоретичній правовій літературі роздуми щодо функцій, котрі здатні виконувати юридичні конструкції в якості складового елементу правової системи, не характеризуються єдністю, та внести деяку ясність стосовно того факту, що, зокрема, пропонуються різні найменування для функцій, котрі, по суті, виконують одну й ту ж роль.

Слід зазначити, що функціональна роль юридичних конструкцій знаходить своє дієве виявлення у декількох різноманітних, рівноцінних, а тому однаково важливих, вимірах. Означена теза вказує на той факт, що основні функції юридичних конструкцій нерозривно пов'язані з правотворчою, правозастосовною, правоінтерпретаційною (правотлумачною) та доктринальною площинами. Звідси випливає, що своє реальне і закономірне застосування юридичні конструкції отримали у процесах правотворчості, систематизації законодавства, реалізації норм права, тлумачення права тощо. Уособлюючи один із елементів правової системи, юридичні конструкції обумовлені сутністю права й законодавства певної держави, правосвідомістю та іншими відповідними чинниками. Виходячи з цього, вважаємо за доцільне приєднатися до поглядів Д. Є. Пономарьова, котрий визнає, що юридичні конструкції виконують дві основні функції: гносеолого-методологічну і техніко-юридичну.

Крім того, у заданому контексті дослідник виокремлює в якості об'єкта уваги і концептуальну функцію, як таку, що є характерною для специфіки юридичних конструкцій. Науковець відмічає про присутність взаємопов'язаності між техніко-юридичною і концептуальною функціями. Подібна взаємопов'язаність пояснюється, в свою чергу, наявністю спільної обставини для обох функцій, котра проявляється в тому, що і техніко-юридична, і концептуальна функція виражають єдину сутність юридичної конструкції. Тобто, на думку Д. Є. Пономарьова, всі конкретні юридичні конструкції існують лише в силу того, що вони реалізують (втілюють) свою природу в даних функціях⁵.

Специфікою будь-якої юридичної категорії є функціональний аспект, а саме, те, які функції вона виконує відносно суспільства, держави й громадянина⁶. На наш погляд, саме функціональним обґрунтуванням і обумовлюється сутність і цінність юридичних конструкцій, виявляється місце юридичних конструкцій у правовій системі держави. У науковій правовій літературі на користь юридичних конструкцій відмічають ту обставину, що конструктивне тлумачення норм права досягається саме завдяки їх існуванню. Так, звернення до конструкцій у процесі правотворчості, слугує безпосередньою підставою їх подальшого використання в якості засобу пізнання (тлумачення) права. У результаті провідною функцією правових конструкцій, яка розкриває їх роль і призначення, і від якої походять інші функції, визнається правотворча⁷.

О. Ф. Черданцев вважає, що для юридичних конструкцій є характерною значна більшість із тих функцій, які виконують ідеальні моделі, а провідними серед них є інтерпретаторська та демонстраційна⁸.

В. О. Штофф, визначаючи гносеологічні аспекти моделювання, зазначає, що модельною інтерпретацією охоплюються всі випадки, коли за допомогою моделей здійснюється тлумачення, роз'яснення досліджуваних явищ, тобто коли модель є демонстрацією певної структури. Він відмічає, що у таких випадках роз'яснення полягає у розкритті можливого чи дійсного механізму складного явища, його внутрішньої динамічної і статичної структури. Модель слугує інтерпретацією підслідних фактів у тому сенсі, що являє собою мислену побудову системи, яка виробляє структуру чи механізм досліджуваного, але невідомого доки ще явища за аналогією зі структурою чи механізмом відомих явищ, для котрих теорія існує й достатньо добре розроблена. Дослідник підкреслює, що якщо модель використовується з метою інтерпретації фактів, явищ, у ній завжди має місце (присутній) елемент гіпотетичності, на відміну від роз'яснення, яке розглядається як більш-менш остаточне розкриття причинних і закономірних зв'язків, механізмів і структур явищ, котрі роз'яснюються. Тому, у разі подальшого уточнення і деталізації стає можливим перехід від інтерпретуючої моделі до роз'яснювальної⁹. Отже, у цьому сенсі юридична конструкція, як і будь-яка модель, виконує інтерпретаторську функцію.

Як попередньо відзначалося, для юридичних конструкцій властива також демонстраційна функція. Про дієве спрямування вказаної функції О. Ф. Черданцев, зокрема, зазначає, що її сутність знаходить свій якісний вияв у процесі професійної підготовки юристів. Спростовуючи і узагальнюючи правові явища у процесі їх вивчення, юридичні конструкції сприяють засвоєнню правових знань, дозволяють з огляду мінливості змісту права за основу вивчення добирати більш усталені явища, що обумовлює наслідування і безперервність вивчення права, розширення знань щодо нього. Юридичні конструкції володіють необхідною типологією зразковості, впорядковують юридичні знання, зводять їх у певну систему, слугують опорою, на котру нашаровуються правові знання по мірі їх накопичення¹⁰. Тобто, у такий спосіб юридична конструкція виконує демонстраційну функцію.

Ж. О. Дзейко, досліджуючи юридичні конструкції у контексті проблем законодавчої техніки, приходить до логічного підсумку, що у цілому роль і місце юридичних конструкцій у правовій системі держави вияв-

ляється через їхні функції. При цьому науковець серед основних функцій юридичних конструкцій, котрі набувають конкретного вираження в якості засобів законодавчої техніки, виокремлює такі:

- 1) моделювання, суть якої полягає у відображенні певних, істотних аспектів дійсності та їхньої складної структурної побудови в законах, що створюються;
- 2) нормативну, з огляду забезпечення даною функцією закріплення норм права в законах;
- 3) модифікації системи законодавства, оскільки в результаті застосування означеної функції відбувається створення нових юридичних конструкцій, і, як наслідок, – законодавство набуває нових властивостей;
- 4) інтегративну, зважаючи на дієвість цієї функції у процесі логічного і змістовного об'єднання елементів правової системи держави та механізму правового регулювання;
- 5) практичну, призначення якої полягає у забезпеченні правильної реалізації норм права, зокрема, застосуванні норм права, моделюванні правомірної поведінки осіб тощо;
- 6) інтерпретаційну, за допомогою вказаної функції у процесі тлумачення норм права з'ясовуються та роз'яснюються різноманітні аспекти юридичних конструкцій, закріплених у законах, тощо¹¹.

Зважаючи на зазначене вище, видається прийнятним висновок, що юридичні конструкції, слугуючи знаряддям (засобом) законодавчої техніки, виконують свої функції й діють як один із складових елементів правової системи держави. При цьому юридичні конструкції виявляють себе під час не лише створення, а й усього чинного життя законів. Крім того, вбачається очевидним факт, що сутність юридичних конструкцій як засобів законодавчої техніки, котра знаходить свій вираз в їхніх функціях, зумовлена сутністю законодавчої техніки в цілому.

Як відмічалось наразі, функціональна роль юридичних конструкцій, що виконується ними в якості складової елементу правової системи, виявляє їхні характерні особливості. Примітно, що категорія «юридична конструкція» характеризує формальну сторону права, у першу чергу, як форму мислення та виведення одного судження з інших, тобто, як спосіб логічної побудови нормативного матеріалу (логічну організацію матеріалу). При цьому спосіб чи відповідна форма виразу досліджуваного явища може бути різноманітною. Так, значна частина юридичних конструкцій знайшла своє реальне закріплення в нормативно-правових приписах чинного законодавства (приміром, склади різноманітних кримінальних злочинів, конструкції цивільно-правових договорів тощо) або в інших джерелах права. Ще деяка частина юридичних конструкцій зосереджується в текстах наукових праць, що ніяким чином не впливає на ступінь й інтенсивність їх вияву у законодавстві та юридичній практиці. Поєднання правотворчого і доктринального аспектів у природі юридичної конструкції, на наш погляд, дозволяє узагальнити на теоретичному рівні, закріпити на нормативному, а також виявити у правовому тексті й у реально існуючих правовідносинах закономірний, логічний взаємозв'язок (як вираз інформативно-логічної послідовності) структурних елементів різноманітних правових явищ. Юридична конструкція, існуючи предметно як ідеальна модель, котра розроблена відповідною науковою доктриною, є засобом, що точно передає специфіку правового мислення та позитивно впливає на процес пізнання правових явищ.

Викладене означає, що функції юридичних конструкцій як засобів пізнання правових явищ, виявляють їхні властивості, та характеризують їх таким чином:

- 1) юридичні конструкції демонструють, виявляють себе в мисленому уявленні як моделі, котрі є формою відтворення правової реальності. При цьому юридичні конструкції являють собою не довільні теоретичні схеми, а моделі, що безпосередньо пов'язані саме з правовими явищами;
- 2) створення юридичних конструкцій відбувається внаслідок здійснення логічних операцій абстрагування і типізації, – і тому юридичні конструкції є їх результатом;
- 3) юридичні конструкції оптимально й адекватно відповідають тим об'єктам реальної правової дійсності, котрі вони відтворюють;
- 4) юридичні конструкції, визначаючи особливості конкретних правовідносин чи їх елементів, відображають їхню структуру;
- 5) ті об'єкти (правовідносини чи їх елементи), що їх втілюють юридичні конструкції, перебувають у сфері правового регулювання й здатні до організації у вигляді формальної системи, тобто підпадати під формалізацію (у тому числі за допомогою мовних засобів);
- 6) юридичні конструкції використовуються компетентними державними чи іншими уповноваженими на те суб'єктами;
- 7) юридичні конструкції є засобом побудови нормативного матеріалу (логічної організації матеріалу);
- 8) юридичні конструкції знайшли своє реальне застосування у процесах правотворчості, систематизації законодавства, реалізації норм права, тлумачення права тощо;
- 9) елементи юридичних конструкцій характеризуються нерозривністю зв'язку, внутрішньою цілісністю і взаємодією, що в цілому зумовлене єдністю їх змістовного і функціонального призначення;
- 10) юридичні конструкції надають нормам права нової якості, виступаючи як метод пізнання і тлумачення права та правовідносин, які ним врегульовані.

Зважаючи на зазначене, характерною функцією для юридичних конструкцій є її здатність залучати до сукупності правових норм, що становлять одне ціле, елемент логічного зв'язку, за допомогою якого виявляється єдність норм, утворюючих даний інститут, а також їх відношення з іншими інститутами¹². Тому, враховуючи викладене вище, вважаємо за доцільне виокремити додатково інформативно-логічну, ідентифікаційну та утилітарно-прагматичну функції, як такі, що їх виконують юридичні конструкції. Дані функції, на

думку автора, характеризують юридичні конструкції, у першу чергу, як конкретизований спосіб виразу певних даних, що формує наше уявлення про правове явище, надає йому форму та забезпечує чітке, без будь-яких відхилень, точне відтворення ситуації з дотриманням логічної послідовності у процесі, а, по-друге, зосереджують на сприйнятті означеної категорії в якості самостійного знаряддя у пізнанні правових явищ.

Виступаючи інструментом узагальнення життєвих ситуацій, юридична конструкція водночас виконує функцію розподілу явищ за їх спільними властивостями. Іншими словами, юридична конструкція виконує функцію класифікації (ідентифікаційну функцію) у процесі регламентації усього різноманіття виявів права в житті суспільства.

На наш погляд, суть утилітарно-прагматичної функції юридичної конструкції виявляється в абсолютно очевидній схильності останньої до прагматизму. Слід звернути увагу, що така властивість юридичної конструкції як прагматизм відображає, насамперед, спосіб раціонально-логічного мислення, котрий забезпечує практичні інтереси. Це, в свою чергу, вказує на силогізм, що специфіка утилітарно-прагматичної функції юридичної конструкції полягає в тому, що за її допомогою юридична конструкція демонструє свою здатність відображати практичні інтереси. Тобто, утилітарно-прагматична функція юридичної конструкції має суто практичну, прагматичну спрямованість. З іншого боку, як відомо, суб'єктивно-ідеалістичний напрям філософії базується на позиції, згідно з якою практична цінність знань означає їхню істинність. Тому юридичні конструкції можуть сприйматися, по-перше, як процес відображення мозком правових явищ об'єктивного світу, а, по-друге, як юридичні знання та як інструменти набуття юридичних знань, оскільки суттєво допомагають у ході юридичного осмислення і, як наслідок, – адекватного реагування на дійсність у рамках певної правової системи поглядів. При цьому юридична конструкція існує насамперед як мислений узагальнений образ відповідних правових явищ. З огляду на викладене, вбачається логічним висновок, що юридичні конструкції забезпечують наступність і безперервність у вивченні й розвитку права, розширенні та поглибленні знань щодо нього; надають чіткість і визначеність нормативно-правовій регламентації суспільних відносин.

Зважаючи на викладене вище, на думку автора, слід виокремити такі основні функції, що виконують юридичні конструкції в якості складового елемента правової системи:

1) моделювання; 2) правотворчу (нормативну, нормоутворюючу); 3) модифікації системи законодавства (модифікаційну); 4) інтегративну (об'єднуючу); 5) практичну; 6) інтерпретаторську (роз'яснювальну); 7) демонстраційну; 8) пізнавальну (гносеологічну); 9) гносеолого-методологічну; 10) техніко-юридичну; 11) концептуальну; 12) інформативно-логічну; 13) утилітарно-прагматичну; 14) ідентифікаційну.

На думку автора, предметне розуміння сутності юридичних конструкцій уявляється можливим тільки шляхом бачення їхньої структури як цілісної системи з упорядкованими, згрупованими і взаємозв'язаними елементами. Зумовлюючи типове зведення відповідних явищ та виступаючи засобом побудови нормативного матеріалу, юридичні конструкції є чинником внутрішньої єдності прав, обов'язків і форм відповідальності відповідних осіб. Юридична конструкція моделює явища правової дійсності, створює їх конкретні, узагальнені образи, котрі в подальшому застосовуються у процесі практичної діяльності. Тобто, моделюючи ці явища, юридична конструкція формує відтворені у свідомості (створені уявою) їхні копії, що придатні до практичного застосування.

У процесі дослідження специфіки юридичних конструкцій як засобів пізнання правових явищ автор приходить до висновку, що завдяки ефективній дії означеного феномену в якості складового елемента правової системи держави забезпечується досягнення цілей права та інших соціально значимих результатів.

¹ Дзейко Ж. О. Юридичні конструкції як засоби законодавчої техніки: поняття, значення та вимоги до їх створення // Українське право. – 2007. – № 1. – С. 19–29.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Пономарев Д. Е. Генезис и сущность юридической конструкции: дисс. ... канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 2005. – С. 82.

⁵ Там само. – С. 131.

⁶ Дідич Т. О. Нормопроекування: питання теорії та методології. – Монографія. – К.: Вид-во Європейського університету, 2010. – С. 39.

⁷ Иванчин А. В. Уголовно-правовые конструкции и их роль в построении уголовного законодательства: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 2003. – С. 15.

⁸ Черданцев А. Ф. Юридические конструкции, их роль в науке и практике // Известия высших учебных заведений: Правоведение. – 1972. – № 3. – С. 12–19.

⁹ Штофф В. А. Моделирование и философия. – М.: Наука, 1966. – С. 185.

¹⁰ Черданцев А. Ф. Вказана праця. – С. 12–19.

¹¹ Дзейко Ж. О. Вказана праця. – С. 19–29.

¹² Нашиц А. М. Правотворчество: Теория и законодательная техника / Пер. с рум. / Под ред. Д. А. Керимова и др. – М.: Прогресс, 1974. – С. 216.

Резюме

Розглядається тема щодо функцій, котрі виконують юридичні конструкції в якості складового елемента правової системи.

Автор відмічає, що функціональна роль юридичних конструкцій знаходить своє дієве виявлення у декількох різноманітних, рівноцінних, а тому однаково важливих, вимірах. Це означає, що основні функції юридичних конструкцій нерозривно пов'язані з правотворчою, правозастосовною, правоінтерпретаційною (правотлумачною) та доктринальною площинами.

Автор робить висновок, що юридична конструкція є результатом глибокого проникнення у суть будь-якого досліджуваного правового явища, що розкриває його закономірності і структурну побудову.

Ключові слова: юридична конструкція, функції юридичних конструкцій, правові явища, правовідносини, суспільні відносини.

Резюме

Рассматривается тема относительно функций, которые исполняют юридические конструкции в качестве составляющего элемента правовой системы.

Автор отмечает, что функциональная роль юридических конструкций находит свое действенное выражение в нескольких различных, равноценных, а потому одинаково важных, измерениях. Это значит, что основные функции юридических конструкций неразрывно связаны с правотворческой, правоприменительной, правоинтерпретационной и доктринальной плоскостями.

Автор делает вывод о том, что юридическая конструкция есть результатом глубокого проникновения в суть любого исследуемого правового явления, что раскрывает его закономірности и структурное построение.

Ключевые слова: юридическая конструкция, функции юридических конструкций, правовые явления, правоотношения, общественные отношения.

Summary

The article analyses functions of juridical constructions as an element of juridical system.

The author observed that functional role of juridical constructions has several equal manifestations. That means that the main functions of the juridical constructions inextricably linked with law-making, enforcement, law-interpretation activities and doctrinal plane.

The author concludes that juridical construction is a result of deep penetration into the essence of all legal phenomena to identify its patterns and structural composition.

Key words: juridical construction, functions of juridical constructions, legal phenomena, legal relationships, public relations.

Отримано 19.06.2012

О. П. КАРМАНЮК

Олена Петрівна Карманюк, здобувач Інституту політології та права Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

РЕАЛІЗАЦІЯ ЮРИДИЧНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРАВОВИЙ ПОРЯДОК

Розвиток України як незалежної держави, проблеми її модернізації, необхідність втілення важливих реформ, становлення нових правовідносин зумовлюють потребу в забезпеченні не лише прав і свобод людини та громадянина, а й їх зворотної сторони – реалізації юридичних обов'язків. Питання, пов'язані з цим поняттям – його сутність, умови реалізації, зв'язок з такими явищами суспільного життя як законність, правопорядок – стають дедалі актуальнішими. Юридичні обов'язки тривалий час майже не розглядалися в теорії держави і права. Разом з тим, на цю проблему звертали увагу ще науковці Радянського Союзу. На сьогодні питання про взаємозв'язок юридичних обов'язків та інших явищ суспільного життя, у тому числі правопорядку, все ще залишаються малодослідженими. Систематичне невиконання обов'язків, у першу чергу, представниками органів державної влади, призвело до порушення правопорядку в суспільстві. Громадяни України також часто не виконують своїх обов'язків, а шукають шляхи для їх уникнення. Очевидно, щоб змінити таку ситуацію в державі, потрібно починати з привернення уваги до понять «юридичний обов'язок» і «правопорядок». Необхідно з'ясувати рівень дослідження цих понять в юридичній науці, визначити їх взаємозв'язок.

Поняттю юридичний обов'язок присвячені публікації Ю. Барзілової, О. Білоскурської, М. Вітрука, Л. Воеводіна, Б. Ебзеєва, В. Єма, А. Іванова, Р. Карімової, В. Левченка, Л. Летнянчина, В. Масленнікова, М. Матузова, Б. Семенки, К. Хачатурова, Є. Юнусова. Правопорядок аналізується А. Крижанівським, Ю. Крисюк, Н. Оніщенко, Н. Панаріною. Однак дослідженню взаємодії юридичного обов'язку і правопорядку не приділялось достатньої уваги.

Обов'язок – це об'єктивно необхідна, належна поведінка особистості. Правові норми в обов'язках фіксують доцільний, соціально корисний і необхідний варіант поведінки. Сутність юридичного обов'язку найбільш повно розкривається через категорію «правова необхідність». Остання, з одного боку, вказує, що обов'язок існує і розвивається в межах необхідної, встановленої законом і забезпеченої державою поведінки. З іншого боку, вона виражає зміст обов'язку і притаманну йому поведінку. «Необхідність» для розкриття обов'язку відіграє таку роль, яку в понятті прав і свобод особистості виконує «можливість», – зазначає Л. Воеводін¹. Юридичний обов'язок розуміється як закріплена в нормах права вимога до суб'єкта, яка виражає соціально зумовлену необхідність встановленої поведінки і забезпечена можливістю державного при-